

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

TECKENSPRÅKIGA ELEVER I GRUNDSKOLAN

Teckenspråkiga elever i grundskolan

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

© Utbildningsstyrelsen

Guider och handböcker 2016:2

ISBN 978-952-13-6300-9 (häft.)

ISBN 978-952-13-6301-6 (pdf)

ISSN-L 1798-906X

ISSN 1798-906X (tryckt)

ISSN 1798-9078 (online)

Svensk översättning: Johan Franzon

Foto: Mikko Varjus / Valteri center för lärande och kompetens, Onerva

Tecknade serien: Petra Juva

Grafisk form: Jouni Halonen / Grano Oy

Tryck: Grano Oy, 2016

Innehåll

Inledning.....	4
Teckenspråk och teckenspråkiga.....	5
Teckenspråkiga med olika språklig bakgrund	6
Vad är ett modersmål?	6
Finlandssvenskt teckenspråk	7
Hur undervisning för teckenspråkiga elever ordnas.....	9
Rätt till tolknings- och biträdestjänster samt särskilda hjälpmedel	10
Teckenspråkstolkning	11
Teckenspråkig skolgångshandledare	12
En teckenspråkig i klassen – olika läroämneperspektiv.....	14
Språkpedagogik och språkutveckling.....	14
Modersmål och litteratur.....	15
Teckenspråk och litteratur.....	15
Svenska för teckenspråkiga	17
Andra läroämnen.....	18
Stöd för lärande och skolgång	21
Individualisering av lärokursen	22
Förlängd läroplikt och undervisning enligt verksamhetsområde	22
Särskilda undervisningsarrangemang	24
Bedömning av lärande.....	24
Teckenspråkigas språkliga rättigheter	25
Mera information.....	28

Inledning

I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen står det att hänsyn ska tas till elevers språkliga färdigheter och kulturbakgrund. Elevers språkliga och kulturella identitet ska få ett mångsidigt stöd. De ska lära känna och respektera alla medborgares grundlagsenliga rätt till eget språk och kultur.¹

I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 beskrivs som ett särskilt mål att stärka teckenspråkiga elevers teckenspråkiga identitet och medvetenhet om sin egen kultur och den teckenspråkiga gemenskapen. I undervisningen ska den teckenspråkiga gemenskapen och teckenspråkiga medier utnyttjas. Elever som är teckenspråksanvändare kan vara döva, hörselskadade eller hörande. Enligt lagen om grundläggande utbildning ska hörselskadade vid behov ges undervisning också på teckenspråk.² I lagpropositionens motivering sägs att åtminstone döva med teckenspråk som förstaspråk ska få undervisning på teckenspråk.³ Det kan ske i en teckenspråkig undervisningsgrupp eller i en grupp med både teckenspråkiga och talande elever.

Den grundläggande utbildningen i teckenspråk har som mål att stärka elevens färdigheter i teckenspråk och hans förmåga att fungera i olika miljöer. Lärkursen teckenspråk och litteratur stärker elevernas teckenspråkiga kommunikationsförmåga och livskompetens. Det ger dem delaktighet och möjlighet att påverka gemensamma angelägenheter och beslutsfattande. Teckenspråkiga hörande kan få undervisning i teckenspråk i mån av möjlighet. Undervisningen

skapar bättre förståelse för teckenspråkets betydelse för individen och den teckenspråkiga gemenskapen.⁴

I nuläget studerar vissa teckenspråkiga elever i teckenspråkiga grupper och vissa i grupper med både talande och teckenspråksanvändande elever. Vissa teckenspråkiga elever går i en närskola där det inte finns andra teckenspråksanvändare. Skolan behöver uppmärksamma elevers individuella behov i undervisningsarrangemangen så att kvalitet och likvärdighet uppnås trots olikartade studiemiljöer.

Hänsynen till modersmålet är central i allt anordnande av undervisning. Färdigheter i teckenspråk behöver stödjas eftersom modersmålet, ens eget språk, är känslomässigt, identitetens och tänkandets språk. Språket stärker den kulturella identiteten, kännedomen om den egna kulturen och banden till den egna språkgemenskapen. Modersmålet är också en grundläggande rättighet: alla som bor i Finland har rätt att bevara och utveckla sitt modersmål.⁵

Det finlandssvenska teckenspråket är särskilt hotat, och har till och med tagits upp på Unescos lista över utrotningshotade språk. Särskilt stor är bristen på lärare och tolkar som behärskar det finlandssvenska teckenspråket, och det finns inte heller någon instans som ansvarar för forskning i språket.⁶

Målen för mångsidig kompetens, som beskrivs i läroplansgrunderna, inbegriper god språkbehärskning och begreppskunskap, bland annat för att kunna tolka många olika slag av texter.⁷ Teckenspråkiga elever ska också uppmannas till medvetenhet om sin två- och flerspråkighet.

1 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 3.3; kap. 9

2 Lagen om grundläggande utbildning 10 § 2 mom.

3 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om utbildning 86/1997

4 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kapitel 9.3; Teckenspråk och litteratur, s. 115

5 Finlands grundlag 731/1999, 17 §

6 Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket. Justitieministeriet: Utredningar och anvisningar 2/2016

7 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 3.3

Teckenspråk och teckenspråkiga

Teckenspråk är modersmål för många barn som bor och går i skola i Finland. Många men inte alla teckenspråkiga är döva. Bland dem finns också personer med hörselnedsättning, personer med cochleaimplantat och hörande barn med döva föräldrar. Det är inte hörselstatusen som ger tillträde till den teckenspråkiga gemenskapen utan att man kan teckenspråk och själv identifierar sig som teckenspråkig. Många teckenspråksanvändare har svenska eller finska som andraspråk.

Personer med samma modersmål kan med lätthet kommunicera med varandra och göra sig förstådda. Teckenspråkiga förenas av språket men också av gemensamma erfarenheter, en historia och ett levnadssätt byggt på synintryck.

Teckenspråket är inte ett och samma världen över, utan olika länder har egna nationella teckenspråk. Teckenspråken har kommit till i naturligt samspel mellan användarna och deras uttrycksbehov. De är inte konstruerade utan utvecklas precis som talade språk. Det finska och det fin-

landssvenska teckenspråket är nationella teckenspråk i Finland.⁸ Genom invandringen har också andra teckenspråk kommit till Finland.

I tecknade språk motsvaras de talade språkens ord av tecken. Tecknen görs med handrörelser som är tredimensionella, och även ansiktsuttryck och mun- och kroppsrörelser fyller grammatiska funktioner. I teckenspråk finns dialekter, vardagliga och högtidliga stilar och slang.

Teckenspråk har en annorlunda grammatisk uppbyggnad än talade språk. Det visar sig i praktiken när man försöker teckna och tala på samma gång. Då brukar något av de två språkssystemen få ge vika med sämre förståelse som följd.

Vissa personer med hörselnedsättning eller cochlea-implantat använder tecknat tal. Det är egentligen inte teckenspråk utan en metod där tecknandet medvetet följer ordföljden och ordbetydelseerna i ett visst talat språk. Det kräver att alla deltagare behärskar det talade språket väl. En annan metod är tecken som stöd (TSS), där talat språk åtföljs av tecken men bara enstaka ord tecknas. Många elever med hörselnedsättning och cochlea-implantat har nytta av att teckenspråk, tecknat tal eller tecken som stöd används i undervisningen, eftersom det auditiva lärandet då får ett behövligt visuellt stöd.

Vissa dövblinda använder teckenspråk eller tecknat tal taktilt, så att de med känselsinnet tar in tecken som görs i handen.

Det finns teckenspråkiga också bland invandrare från andra språkområden. De behöver få lära sig det finska eller finlandssvenska teckenspråket. De kommer då att ha flera teckenspråk i sin språkliga hemmiljö, det de använde i sina tidigare hemländer och det de använder i Finland. Det kan också hända att döva invandrare i sitt ursprungsland inte fått lära sig ett teckenspråk eller alls gått i skola. Det behöver skolan uppmärksamma i planeringen av språkundervisningen – sådana elever kan behöva stöd att bygga en flerspråkig, multikulturell identitet.

Om det i närskolan finns hörande elever med teckenspråk som modersmål är det viktigt att också de får stöd för sin språkliga bakgrund. Att de ofta har en stark svenska eller finska hindrar inte att de behöver stödjas i sitt teckenspråk. Läs gärna mer om vad teckenspråk är och betyder i Päivi Rainòs artikel *Finlands teckenspråkiga står inför ett nytt hot* (http://www.edu.fi/download/177083_Raino.pdf).

Teckenspråkiga med olika språklig bakgrund

Vad är ett modersmål?

Begreppet modersmål kan definieras på olika sätt. Man kan kalla det språk för modersmål som en person har lärt sig först, vanligen just av sin mor. Det blir då barnets förstaspråk, enligt det så kallade ursprungskriteriet. Man kan också ta fasta på vilket språk personen behärskar bäst, och då gäller kompetenskriteriet. Enligt funktionskriteriet är modersmålet det språk som personen använder mest. Det sista kriteriet är attitydkriteriet, enligt vilket modersmålet definieras som det språk som personen tycker bäst om, och som talas av den grupp personen känner tillhörighet till.

⁸ SUVI. Nätordbok i de finländska teckenspråken. <http://suvi.viittomat.net/> och <http://suvi.teckensprak.net/>

Tabell 1. Exempel på parallell- och flerspråkighet hos teckenspråksanvändare

BARNETS SPRÅKBAKGRUND / SPRÅKEN I DEN ORDNING BARNET LÄR SIG	Dövt barn eller barn med hörselnedsättning till döva teckenspråkiga föräldrar	Hörande barn till döva teckenspråkiga föräldrar	Dövt barn eller barn med hörselnedsättning till hörande föräldrar	Barn med hörselnedsättning till hörande föräldrar
		Hörande syskon till döva teckenspråkiga		
Modersmål / Förstaspråk	teckenspråk	teckenspråk svenska / finska	teckenspråk? tecknat tal? tecken som stöd?	svenska / finska med tecknat tal eller tecken som stöd
Andraspråk	svenska / finska		svenska / finska	teckenspråk?
Övriga språk	andra inhemska språket främmande språk	andra inhemska språket främmande språk	andra inhemska språket främmande språk	andra inhemska språket främmande språk

Alla kriterier behöver inte uppfyllas, det räcker med ett enda.⁹ Ett barn kan ha fått teckenspråk som förstaspråk eller ha lärt sig det senare, varpå det blivit det språk personen kan bäst eller använder mest. Ett barn kan också själv identifiera sig som en person med teckenspråk som modersmål. En som är parallellspråkig eller flerspråkig får själv bestämma vilket som är modersmålet – det kan vara fler än ett. Ett starkt modersmål är en grund för en balanserad utveckling av tänkandet och känsloliv. Det är också ett viktigt redskap och stöd när man lär sig andra språk eller överhuvudtaget tillägnar sig kunskap.

Läs gärna mer om parallellspråkighet och flerspråkighet i en artikel av talterapeuten Laura Kanto: (http://www.edu.fi/planera/grundläggande_utbildning/modersmal_och_litteratur/lp2016_ovriga_modersmal/teckensprak_och_litteratur/parallell_och_flersprakighet).

Något som utmärker tecknade språk är att de inte överförs från en generation till en annan på samma sätt som talade språk. Det är ju så att 90 % av alla teckenspråkiga är hörselskadade barn till föräldrar som är hörande och från början inte kan teckenspråk.¹⁰

De gröna kolumnerna i tabell 1 visar vilken språkbakgrund i hemmet teckenspråksanvändande elever kan ha och i vilken ordning de tillägnat sig sin parallell- eller flerspråkighet. Vilket språk de använder mest under en skoldag framgår inte. Ibland kan elever ha hunnit bli så tvåspråkiga att de fungerar på olika språk i olika situationer.

⁹ Nissilä Leena, Martin Maisa, Vaarala Heidi & Kuukka Ilona 2006. Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä -opetukseen. Opetushallitus. s. 12.

¹⁰ RP 294/2014 rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag till teckenspråkslag, s. 36; Hoyer, Karin. 2012. Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk. Nordica Helsingensia 29; TS 3. Helsingfors universitet, Nordica – Finska, finskurgriska och nordiska institutionen, s. 109; Rainö, Päivi. 2012. Sisäkorvaistutteen saaneiden kuurojen lasten ja nuorten kielivalinnoista ja tulkkauspalvelujen tarpeesta. Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 7, 2012. Humanistinen ammattikorkeakoulu, s. 6. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/12/humak-sisakorvaistute-rai-no-2012.pdf>

I de gröna kolumnerna beskrivs således situationer, där teckenspråk används i hemmet från början och barnen lär sig först att teckna, sedan andra språk. Vissa döva, teckenspråkiga barn behärskar svenska och finska på modersmålsnivå, men bara i skrift. Det ska också påpekas att dövblinda, syn- och hörselskadade och personer med nedsatt hörsel eller cochleaimplantat identifierar sig med gruppen döva. För hörande barn till döva, teckenspråkiga föräldrar används ibland benämningen CODA, en förkortning av det engelska *children of deaf adults*.¹¹

Den blå kolumnen visar hem där huvudsakligen talat språk används (svenska, finska eller motsvarande) och teckenspråk eller därmed besläktad teckenkommunikation (tecknat tal, tecken som stöd) har tillkommit senare. Det handlar i regel om elever som använder hörapparat, bakom örat eller i hörselgången, eller har cochleaimplantat (CI, snäckimplantat) inopererade.

Finlandssvenskt teckenspråk

Det finlandssvenska teckenspråket hamnar ofta i skuggan av det finska teckenspråket. Språkgemenskapen är mycket liten och finns huvudsakligen i landets kustområden. De flesta teckenspråkiga barn i finlandssvenska familjer lever omgivna av fem språk. I vissa familjer förekommer att man förutom två teckenspråk använder både svenska och lite finska. Idealt har barnet god kontakt med bägge teckenspråken och kan skilja mellan dem och de situationer de används i.

Figur 1. Språk i finlandssvenska teckenspråkanvändares vardag.¹²

Det finlandssvenska teckenspråket kan erbjuda relativt få användningstillfällen, eftersom språkanvändarnas antal uppskattas till färre än hundra. Den största delen av de finlandssvenska teckenspråksanvändarna är över 55 år och bor i det finlandssvenska kustområdet. Det finns ett fåtal elever i grundskoleåldern, varav de flesta går i skolan i Nyland och Österbotten.¹³

11 Gallaudet University Library Children & Parents Research Guide, <http://libguides.gallaudet.edu/content.php?pid=351146&sid=2873725>

12 Andersson-Koski, Maria. 2015. Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015. Finlandssvenska Teckenspråkiga rf, s. 23.

13 Andersson-Koski, Maria. 2015. Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015. Finlandssvenska Teckenspråkiga rf

Hur undervisning för teckenspråkiga elever ordnas

Enligt lagen om grundläggande utbildning ska elever med hörselnedsättning vid behov få undervisning också på teckenspråk. I lagpropositionens motivering sägs att åtminstone döva med teckenspråk som förstaspråk ska ges undervisning på teckenspråk. Grundläggande utbildning på teckenspråk kan ges i en teckenspråkig undervisningsgrupp eller i en grupp med både teckenspråkiga och talande elever.¹⁴

I en teckenspråkig studiemiljö är teckenspråk undervisningsspråk och all interaktion sker på teckenspråk. Det innebär att allt språkbruk och all social samvaro sker mellan människor i direktkontakt, på den teckenspråkiga kulturens villkor.

¹⁴ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 9.3

I en teckenspråkig studiemiljö

- får all undervisning och kommunikation visuell förstärkning
- sitter man i en halvcirkel så att alla ser vad andra tecknar
- tecknar man en i taget, så att allt säkert syns och hörs – man övar inte bara diskussion utan också teckenspråkets kulturella normer
- ges eleverna tid att bekanta sig med material (läromedel och det som skrivs på tavlan) innan de ska arbeta med det. Blicken måste hinna ta in materialet först, sedan den som tecknar.

När undervisningen ges på svenska eller finska och tolkas till teckenspråk är det inte en teckenspråkig studiemiljö. I tolkad undervisning har den teckenspråkiga eleven tillgång till bara den del av diskussionen i klassrummet som tolken förmedlar. En simultantolk producerar språk som inte alltid speglar teckenspråkets fulla uttrycksmöjligheter, och som påverkas av det talade språkets annorlunda struktur. Särskilt för en yngre elev, som inte helt behärskar teckenspråk och just börjat lära sig svenska eller finska, kan det vara en förvirrande situation.

Rätt till tolknings- och biträdestjänster samt särskilda hjälpmedel

En elev har rätt att avgiftsfritt få de tolknings- och biträdestjänster, övriga undervisningstjänster och särskilda hjälpmedel som krävs för att eleven ska kunna delta i un-

dervisningen.¹⁵ Detta gäller på alla stödnivåer. För elevens del kan alltså sådana tjänster och hjälpmedel ingå i såväl ett särskilt stöd som ett allmänt eller intensifierat stöd. Syftet med att anlita teckenspråkiga tolknings- eller biträdestjänster är att ge eleven grundförutsättningar för lärande och skolgång, frihet från hinder och möjlighet till samverkan med andra under alla skoldagar.¹⁶

En teckenspråkig elev kan också behöva särskilda hjälpmedel, till exempel särskilda datatekniska lösningar. De som arbetar med eleven ska vara tillräckligt insatta i hur hjälpmedlen fungerar och i samarbete med annan stödpersonal kunna hjälpa eleven och vårdnadshavarna att använda dem. Hjälpmedlen ska användas systematiskt, och användningen och behovet ska utvärderas regelbundet.

Det är utbildningsanordnaren som fattar beslut om tolknings- och biträdestjänster och särskilda hjälpmedel. Det är viktigt att påtala behovet så tidigt som möjligt, ordna med eventuella expertutlåtanden och göra ansökan hos det kommunala undervisningsväsendet. Beslutsfattande och praktiska arrangemang kan ta tid. På skolan ska behovet av tjänsterna eller hjälpmedlen utvärderas i ett yrkesövergripande samarbete på basis av den information som fås från elev och vårdnadshavare samt eventuella utlåtanden från utomstående expertis.

Om en elev får intensifierat stöd ska det göras en pedagogisk bedömning av behovet av tjänster och hjälpmedel. Om en elev får särskilt stöd bedöms behovet av tjänster och hjälpmedel i en pedagogisk utredning och fastställs i beslutet om särskilt stöd. För en elev som får allmänt och intensifierat stöd fattas ett förvaltningsbeslut om eventuella tjänster och särskilda hjälpmedel. Användningen av tjänster och hjälpmedel ska beskrivas i en plan för elevens

¹⁵ Lagen om grundläggande utbildning 477/2003, 31 § 1 mom.

¹⁶ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.5.3

lärande eller i en individuell plan (IP) för hur undervisningen ska ordnas.

Läs gärna mer om personliga hörhjälpmedel som fås från social- och hälsovården i dessa två artiklar i boken Kieli, kuulo ja oppiminen (2016): Seitsonen, Kurki & Takala: *Kuulokojeet kuntoutuksen tukena* och Kurki: *Kuntoutuksen ohjaus – työtä lapsen lähellä*, liksom på webbplatsen <http://kuuloavain.fi/sv/info/tjanster-och-hjalpmedel>.

Teckenspråkstolkning

När ett dövt, teckenspråkigt barn börjar skolan måste man i planeringen av skolgången bestämma om det behövs en teckenspråkstolk i klassrummet, en skolgångshandledare som kan teckenspråk eller bådadera.¹⁷ Om eleven inte behöver personlig assistans och har goda färdigheter i teckenspråk räcker det med klassrumstolkning. Om eleven ännu inte kan teckenspråk tillräckligt väl för att inhämta kunskaper genom tolk behövs en skolgångshandledare som kan teckenspråk.

¹⁷ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.5.3

Med tolkning är målet att översätta muntliga yttranden med mesta möjliga bevarande av innehållet. En tolk kan inte sköta en skolgångshandledares arbetsuppgifter utan förmedlar bara det som sägs och tecknas till de närvarande. En teckenspråkig elev behöver teckenspråkstolkning i alla situationer, även vid grupparbete, på raster o.s.v. Bristen på teckenspråkstolkare är antagligen stor i hela svenskfinland.¹⁸ För att råda bot på bristen på finlandssvenska teckenspråkstolkare genomför Humanistiska yrkeshögskolan HUMAK under åren 2015-2017 ett projekt för finlandssvenskt teckenspråk (Lev i vårt språk, LIVS). Projektet finansieras av Undervisnings- och kulturministeriet. Projektets mål är att utbilda tolkar i finlandssvenskt teckenspråk.

I yngre årskurser ställs särskilda krav på teckenspråkstolkens yrkeskunnande eftersom tolkningen blir språklig stimulans i elevens språkliga utveckling. Tolken måste

¹⁸ Andersson-Koski, Maria. 2015. Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015. Finlandssvenska Teckenspråkiga rf, s. 45.

kunna återge undervisningens innehåll rätt, i både pedagogiskt och språkligt avseende. Redan en mycket ung elev behöver få uppleva varierande typer av språklig interaktion i sin språkmiljö – detta för att bygga upp en förståelse av omgivningens kultur och handlingssätt. Med tolkning kan en teckenspråkig elev följa med och delta i diskussioner på ett i huvudsak tillfredsställande sätt, men tolkningen fungerar inte som ett modersmål som de hörande elevernas språk gör.

I högre årskurser, där skolämnena har allt mer krävande moment, kan det vara motiverat att anlita två tolkar (så kallad partolkning) för att tolkningskvaliteten ska upprätthållas. Utan kvalificerad tolkning försämras informationsutbytet och elevens uttrycksmöjligheter, och lärandet går långsammare. När det gäller till exempel främmande språk kan det vara motiverat med skrivtolkning utöver eller i stället för teckenspråkstolkning.

Teckenspråkig skolgångshandledare

Vissa teckenspråkiga elever kan utöver tolk behöva assistans av en skolgångshandledare. Om eleven ännu inte behärskar teckenspråk och alltså inte kan tillgodogöra sig tolkens tjänster, kan en skolgångshandledare i klassrummet fylla behovet. Det kan vara en skolgångshandledare för såväl eleven som hela klassen, men det måste vara en person med goda teckenspråkskunskaper.

Skolgångshandledaren kan inte sköta teckenspråkstolkens arbetsuppgifter, utan ska främja elevens självständighet och förmåga att klara av saker och delta i skolgemenskapen. Det kan handla om att hjälpa eleven lära sig vardagsrutiner som att klä sig och äta, och med olika kommunikationsmedel stötta lekar och aktiviteter tillsammans med andra. I arbetet kan det också ingå att handleda, föstra och stödja andra grupper eller barn i samma klass.

Att tänka på när du arbetar tillsammans med en teckenspråkstolk:

- Gå igenom teckenspråkstolkens roll med skolans personal när tolken kommer till skolan. Tolken arbetar inte som skolgångshandledare, utan ska sköta förmedling av meddelanden, det vill säga göra undervisningen språkligt tillgänglig.
- En döv person tar in all information visuellt, genom synsinnet. Oftast sitter tolken nära läraren längst fram i klassrummet och den teckenspråkiga eleven lite vid sidan, där det går att se också de andra eleverna. Eleven ska lätt kunna följa både tolken och läraren, för många teckenspråkiga vill se ansiktsuttryck och gester och läsa på läpparna vad en talare säger. Ibland kan teckenspråkiga nicka för att visa tolken att de uppfattat allt dittills – men det betyder inte att de också förstått innehållet.
- Kom ihåg att inte stå mellan tolken och eleven och blockera informationsintagningen. Se också till att du inte står med ett fönster eller något bländande ljus bakom dig.
- Teckenspråkstolken tolkar simultant, samtidigt som du talar, men det sker med viss fördröjning. Vänta alltså tills tolken är klar med en bit (till exempel en fråga) innan någon annan får ordet.
- Det är svårt för eleven att på samma gång göra anteckningar, följa med i visuella hjälpmedel och titta på tolken. Var medveten om det i undervisningen, så att eleven ges tid att rikta blicken åt rätt håll. Ge gärna eleven nedskrivna minnesstolpar eller texter i förväg, så att eleven får koncentrera sig på tolkningen och på att skriva egna kommentarer till stolparna. Fråga också om tolken behöver något material till sina förberedelser.
- Vänj dig vid att tala direkt till eleven, inte "genom tolken". Se eleven i ögonen när ni samtalar. I samtal på teckenspråk är ögonkontakten nödvändig. När material delas ut i klassrummet, ge det inte till tolken, utan direkt till eleven.
- När eleven för första gången använder tolktjänster är det inte säkert att det fungerar genast. Ju yngre eleven är, desto mer övning, stöd och hjälp kan det kräva.
- Diskutera alltid frågor kring tolktjänsterna med eleven själv. Tänk också på de sociala situationerna utanför lektionerna!

En teckenspråkig i klassen – olika läroämnesperspektiv

Språkpedagogik och språkutveckling

Utvecklingen av språkförmågan börjar i den tidiga barndomen och fortsätter livet ut. Flerspråkighet utvecklas i hemmet, i skolan och på fritiden. Den består av kompetens på olika nivåer i modersmål och andra språk, inklusive dialekter. En kärnpunkt i skolans språkundervisning är användningen av språk i olika situationer. Undervisningen ska stärka elevens språkliga medvetenhet, stödja parallell

användning av olika språk och eftersträva multilitteracitet (multimodal textförståelse). Eleven ska kunna analysera texter och kommunikationsformer, använda språkvetenskapliga begrepp för att tolka texter och använda olika sätt att lära sig språk. Språkfärdigheterna tjänar lärandet i alla läroämnena. Eleven ska tränas att läsa texter på språkligt lämplig nivå och att söka information på olika språk som behövs i studierna.

Eleven ska bli medveten om det mångfasetterade i sin egen och andras språkliga och kulturella identitet. Också betydelsen av minoritetsspråk och hotade språk ska framhållas. Undervisningen ska stärka elevens tro på sin egen förmåga att lära språk och frimodigt göra bruk av också begränsade språkkunskaper. Språkpedagogisk fostran bygger på samarbete mellan olika läroämnena.¹⁹

En teckenspråkig elev kan ha två eller flera språk som modersmål och vara bi- eller mångkulturell till följd av sin språkmiljö. Språken kan vara teckenspråk eller teckenspråk jämte talade språk. Avgörande för teckenspråkiga barns språkutveckling är de språkliga impulser de fått sedan den tidiga barndomen och språkmiljön de växt upp i. Jämfört med barn som lärt två eller fler talade språk behärskar teckenspråkiga barn inte bara språk utan två skilda kommunikationskanaler. De tar in tecknat språk visuellt och talat språk auditivt och/eller i skriven form.²⁰

Skolan spelar en stor roll för en teckenspråkig elevs språkliga utveckling. Skolan bör eftersträva att elevens alla språkfärdigheter upprätthålls och att den språkliga identiteten utvecklas. När eleven börjar skolan är det viktigt att skolan utreder främst vilken nivå barnets teckenspråkkunskaper är på, så att språkutvecklingen och lärandet kan stödjas på bästa sätt.

Särskilt utmanande kan det vara med elever som kommer med ett begränsat språkförråd och vars behärskning av teckenspråket inte har nått den nivå som motsvarar åldern. Dessutom finns teckenspråkiga elever med invandrarbakgrund vars tecknade modersmål är ett annat än de två finländska. De behöver undervisning i finlandssvenskt

eller finskt teckenspråk och eventuellt andra särskilda arrangemang.²¹

Modersmål och litteratur

Modersmål och litteratur har som uppdrag att utveckla elevernas språk-, text- och kommunikationsförmåga, få dem att intressera sig för språk, litteratur och annan kultur samt göra dem medvetna om sig själva som språkbrukare och kommunikatörer. Elevernas vardagsspråk och textkompetens ska vidgas så att de kan hantera iakttagelser och fenomen, formulera sina tankar och utveckla sin kreativitet.

Undervisningen i modersmål och litteratur ansvarar för elevernas språkliga fostran i samverkan med övriga läroämnena och med hemmen, och hjälper dem bygga upp en språklig och kulturell identitet i ett mångkulturellt och medialt samhälle. Eleverna ska uppmuntras att konstruktivt och hänsynsfullt delta i diskussioner i olika kommunikativa miljöer. Undervisningen i språkkunskap ska stödja och utveckla den språkliga medvetenheten och förmågan till språkliga iakttagelser.

Särskilt viktigt för motivationen i modersmåls- och litteraturundervisningen är att eleverna upplever att det de studerar är meningsfullt och att de känner sig delaktiga. I undervisningen, utformandet av studiemiljön och valen av pedagogiska metoder ska hänsyn tas till elevernas olikheter, till likvärdighet och jämställdhet, och stöd ska ges åt såväl de längre hunna som de som kämpar med inlärningssvårigheter.

Teckenspråk och litteratur

Genom undervisning i teckenspråk och litteratur ska eleverna stärkas i sin förmåga att kommunicera på teckenspråk och därmed få beredskap att forma sina egna liv. En

19 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 13.4.1

20 Takkinen, Ritva & Rainò, Päivi. 2016. Puhuen ja viittoen – kaksi väylää kohti kieltä. I: Takala Marjatta & Sume Helena (red.). Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Finn Lectura, s. 56–68

21 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, s. 103–104

Tabell 2. Läroämnet modersmål och litteratur för teckenspråkiga elever.

Modersmål och litteratur	
Teckenspråk och litteratur	Finska eller svenska för teckenspråkiga
Teckenspråkiga lärokursens huvudinnehåll: ▪ teckenspråk ▪ multilitteracitet och textproduktion ▪ söka och dela information ▪ berättartradition ▪ kultur	Finska/svenska lärokursens huvudinnehåll: ▪ finska/svenska ▪ multilitteracitet och textproduktion ▪ söka och dela information ▪ litteratur ▪ kultur

utvecklad kommunikativ förmåga ökar deras delaktighet och möjlighet att påverka gemensamma angelägenheter och beslutsfattande. Undervisningen ökar elevernas förståelse för vad teckenspråksanvändningen betyder för dem själva och för den teckenspråkiga gemenskapen.²²

Teckenspråkiga elever kan vara döva, ha nedsatt hörsel eller vara hörande. Hörande som är teckenspråkiga kan få undervisning i mån av möjlighet.²³ Undervisningen i teckenspråk och litteratur ansvarar för utvecklingen av elevernas språkförmåga i samverkan med hemmen, den teckenspråkiga gemenskapen och övriga läroämnena och hjälper dem att bygga upp en språklig och kulturell identitet som tillvaratar deras parallell- och flerspråkighet.

Det centrala i läroämnet är språket, litteraturen med berättartraditionen, andra traditioner, seder, konst och historia. Målet är att öka elevernas medvetenhet om sig själva som teckenspråksanvändare och förståelsen för språkets sociala betydelse för gemenskapen. När mål och innehåll för undervisningen fastställs lokalt och lärandet bedöms ska undervisningens omfattning beaktas.²⁴

22 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 9.3
23 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, s. 87
24 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, s. 115–116

Teckenspråkiga döva och elever med hörselnedsättning läser inom ramen för samma timantal både lärokursen teckenspråk och litteratur och lärokursen svenska/finska för teckenspråkiga.²⁵ Teckenspråk och litteratur har i årskurs 1–2 sin tyngdpunkt på att utveckla den kommunikativa förmågan. Det är också viktigt att få lära känna språkets och kulturens traditioner. Språket ska användas i olika studiemiljöer. Undervisningen ska hjälpa eleverna att utveckla sin tanke- och uttrycksförmåga.²⁶

I årskurs 3–6 ligger tyngdpunkten på aktiv dialog och genomgång av teckenspråkets viktigaste särdrag. Elevernas språkförmåga ska utvecklas med ett mångsidigt tecken- och begreppsförråd. Ett mål är också att lära sig utvärdera sitt eget lärande.²⁷

Årskurs 7–9 har som särskilt uppdrag att fördjupa och bredda elevernas teckenspråksförmåga. Eleverna ska lära känna olika slags tecknade och skriftliga texter och lära sig tolka, analysera och producera sådana texter. Elev-

25 Statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen (422/2012)
26 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 13.4.1
27 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 14.4.1

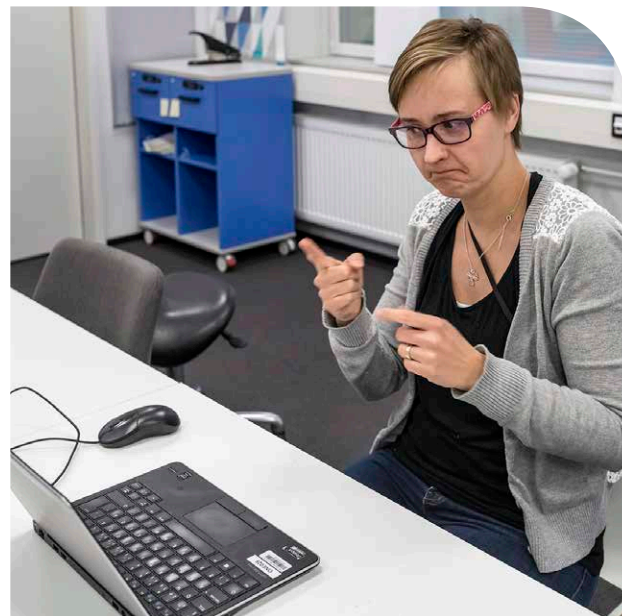
ernas förhållande till teckenspråkiga berättar- och kulturtraditioner och språkgemenskapen ska fördjupas och breddas. Eleverna ska förstå teckenspråkets status som minoritetsspråk och sitt ansvar för att bevara språket.²⁸

Undervisning i teckenspråk och litteratur kan genomföras på olika sätt. I teckenspråkiga studiemiljöer sker undervisningen i grupp eller enskilt. En del kommuner ordnar undervisning i teckenspråk i närskolorna, medan undervisningen i andra kommuner sker med hjälp av distansundervisning.²⁹ Mer information om sådana arrangemang kan fås av de ansvariga lärarna som arbetar på Valteri, centret för lärande och kompetens.

Också den teckenspråkiga gemenskapen behövs i den teckenspråkiga elevens vardag! Se exempel på adressen http://www.edu.fi/planera/grundlaggande_utbildning/modersmal_och_litteratur/lp2016_ovriga_modersmal/teckensprak_och_litteratur/parallell_och_flersprakighet

Svenska för teckenspråkiga

Det centrala målet för undervisningen på teckenspråk i Finland är att stödja framväxten av en tvåspråkighet på hög nivå och skapa förutsättningar för teckenspråkiga elever att uppnå den språknivå som krävs i fortsatta studier och verka på lika villkor som medlemmar i det finländska och teckenspråkiga samhället. En lokal läroplan ska utarbetas och en eftersträvad nivå för undervisningen fastställas utgående från lärokursen svenska och litteratur och/eller svenska som andraspråk och litteratur. Också bedömningen av elevens lärande ska göras enligt den lärokurs som bildar grund för lärokursen svenska för teckenspråkiga. Hänsyn ska också tas till elevernas språkliga och kulturella bakgrund och hur mycket stöd för utveck-

lingen av kunskaperna i svenska familjen och den övriga omgivningen kan erbjuda.³⁰

Att fastställa generella mål och innehåll för undervisningen i svenska årskursvis är svårt när det gäller döva teckenspråkiga elever, eftersom framstegen i lärandet sker mycket individuellt. Det är viktigt att eleven först behärskar teckenspråk tillräckligt väl. I en teckenspråkig studiemiljö lärs svenska ut på teckenspråk och språkelement jämförs alltid med motsvarande element i teckenspråket. I fråga om teckenspråkstolkad undervisning i svenska måste man särskilt uppmärksamma att svenska är ett andraspråk för döva elever och att det finns de som vid skolstarten inte kan det alls. Döva teckenspråkiga läser inom ramen för samma timantal två lärokurser, teckenspråk och litteratur jämte svenska för teckenspråkiga,

28 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 15.4.1

29 Bloggtext: Viittomakielen digitaalinen ”pyöräilevä opettaja”
<https://www.onerva.fi/viittomakielen-digitaalinen-pyoraileva-opettaja/>

30 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 13.4.1

och då får man på individuell basis avgöra hur man delar timantalet mellan dem.

En döv, teckenspråkig elev börjar ofta lära sig svenska genom att lära sig bokstäverna och motsvarande tecken i handalfabetet. En del elever kan redan före skolstart ha lärt sig vissa ord. Den skrivna formen av enstaka ord kan övas med hjälp av handalfabetet, men för andra elever kan det vara ett naturligare sätt, särskilt i början, att lära sig känna igen ordbilder. Att bokstavera ord med tecken är ett bra stöd för skrivträningen. Redan i ett tidigt skede ska man försöka föra läsningen och skrivandet från enskilda ord till hela meningar, så att eleven lär känna de svenska ordens olika böjningsformer och inser att ett ord har samma betydelse fast den böjda formen ser annorlunda ut. Från att läsa och skriva meningar kan man så sakta övergå till att läsa och producera korta texter.

Som grund för läsförståelsen måste man ha en tillräckligt flytande läsförmåga. När man går från att identifiera delar av enstaka ord och meningar till att förstå textens innehåll hjälper det förståelsen om man får diskutera texten på teckenspråk. Läsförståelsen kan hjälpas också av att få skriftliga frågor på texten, anpassade till kunskapsnivån.³¹

I undervisningen om det svenska språkets strukturer får dessa gärna jämföras med motsvarande strukturer i teckenspråket. Att talat och tecknat språk är olika till sin struktur innebär en särskild utmaning. Eftersom kongruensböjning inte finns i teckenspråket så är det viktigt att man visuellt kan visa reglerna för kongruensböjningen, till exempel genom att använda färger eller understrykningar. Andraspråksundervisningen i svenska kan bidra med idéer och metoder när det gäller undervisning i regler för svenskan.

31 Takala, Marjatta. 2016. Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen. I: Takala Marjatta ja Sume Helena (red.). Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Finn Lectura, s.148–170

I undervisningen i svenska bör man försöka använda så mycket autentiskt material som möjligt, med anknytning till elevernas liv och vardag. Vid sidan av skrivande med penna och papper kan man i skrivövningen ta hjälp av digitala hjälpmedel.

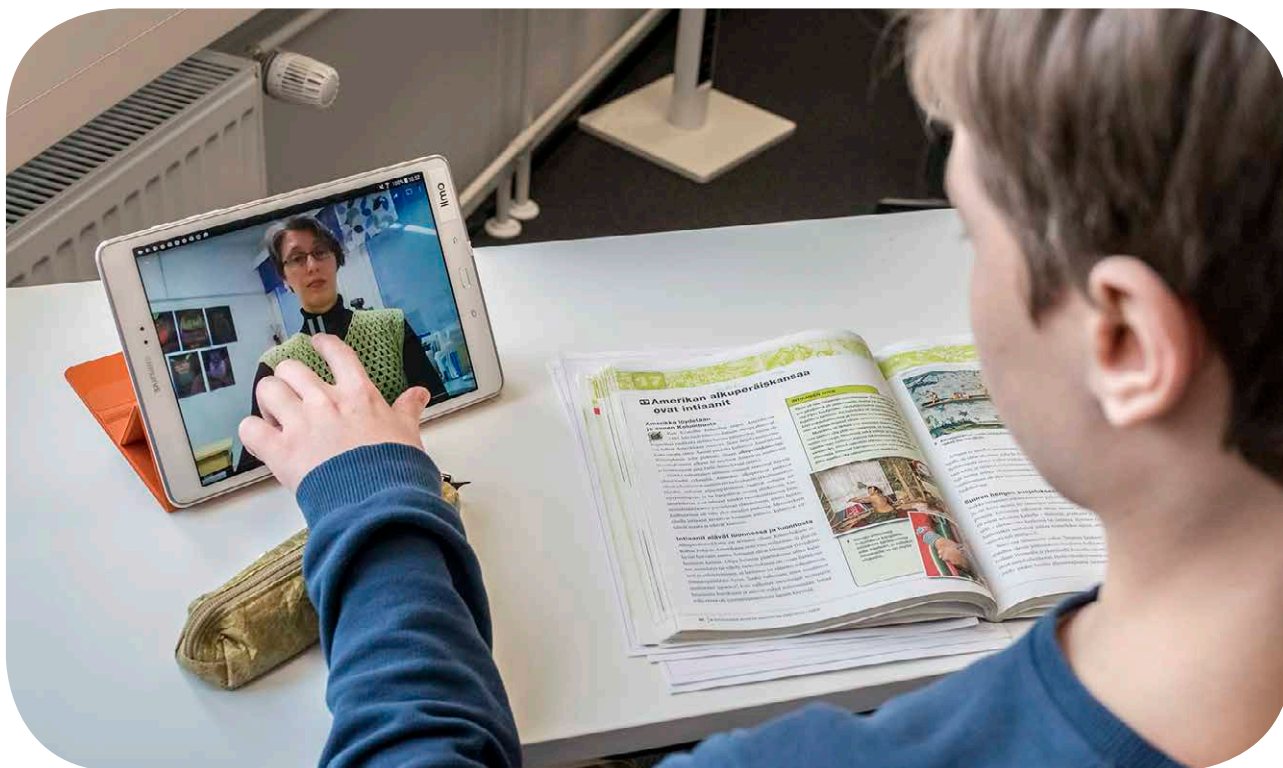
Tips kring undervisningen i svenska finns på webbplatsen http://www.edu.fi/planera/grundläggande_utbildning/modersmal_och_litteratur

Andra läroämnena

För en teckenspråkig innebär undervisningen i övriga ämnen också undervisning i språk – teckenspråk och svenska. I undervisningssituationen ska man försäkra sig om att eleven förstår alla nya termer och vid behov komma överens om hur vissa begrepp tecknas. Eftersom det mesta av materialet som används i undervisningen är på svenska behöver man i undervisningen i alla ämnen se till att termer och begrepp uppfattats rätt. När faktamängden i läroämnena ökar märks behovet av språkkunskaper mest i realämnena.

Läromedel på teckenspråk hjälper i synnerhet de elever som är mindre kunniga i svenska att nå målen för undervisningen. Här kan ett arbetssätt med "flippat klassrum" vara ett bra redskap. Det är också bra om man i olika läroämnena kan uppmärksamma den teckenspråkiga gemenskapens synvinkel. Till exempel bör man i historieundervisningen ta upp de teckenspråkigas historia. Aktuella händelser med relevans för teckenspråkiga, till exempel lagändringar, bidrar till beredskapen att forma sitt eget liv, delaktigheten i samhällslivet och möjligheterna att påverka beslutsfattande.³²

32 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, s. 87

Flippad undervisning (eller omvänt klassrum, eng. *flipped classroom*) är en annorlunda undervisningsform som går ut på att man i förväg ger eleverna material och arbetsuppgifter till lektionen. På lektionen kan mer tid ägnas åt dialog mellan läraren och eleverna. I teckenspråkig undervisning är det bra om materialet består av både text i skrift

och teckenspråkig video. På internet kan man hitta teckenspråkigt videomaterial om olika ämnen, till exempel i Teckenspråkiga biblioteket (även på finlandssvenskt teckenspråk). Om man arbetar med teckenspråkiga elever kan man också lätt göra filmer själv och lägga på youtube och ge dem till eleverna via QR-koder eller e-post.³³

³³ Pitkän, Kristiina & Savolainen Anu. 2015. Onerva – A School and a Centre for Learning and Consulting Education and Support for Diverse Learners. The 22nd International Congress on the Education of the Deaf (ICED 2015)

Undervisning i främmande språk sker på teckenspråk i en teckenspråkig studiemiljö. Det innebär bland annat att texter översätts till teckenspråk och grammatiska regler förklaras på teckenspråk. Det är en större utmaning att lära sig främmande språk genom tolk, då språkundervisning bygger mycket på hörförståelse och muntlig dialog. Då behöver man ägna en särskild omtanke åt hur klassrumsundervisningen ordnas praktiskt och anpassas på bästa vis för en teckenspråkig elev. Man kan bland annat fundera på hur man kan minimera användningen av det språk som är andraspråk för döva (alltså svenska) i undervisningssituationen och undervisningsmaterialet. Och om läraren på lektionen talar främmande språk och teckenspråkstolken översätter det till teckenspråk blir det ju inte alls undervisning i främmande språk. Då finns en möjlighet att använda sig av skrivtolkning, så att tolken återger lärarens tal på det främmande språket i skrift.

Individualisering av lärokursen i ett läroämne får inte göras med dövhet eller språk- och kulturbakgrund som orsak. Om befrielse från studier, såsom hörförståelse i främmande språk, görs för en döv elev ska det ske genom ett förvaltningsbeslut och skrivas in i planen för elevens lärande. Om eleven till exempel inte kan delta i hörförståelseövningar i främmande språk kan uppgifterna ges skriftligt. Också diskussionsövningar kan göras skriftligt, till exempel i form av chattande. Kommunikation med personer som talar det främmande språket kan ske skriftligt, muntligt eller med hjälp av läppavläsning beroende på elevens hörselnivå och språkinlärningsförmåga.

I matematikundervisningen bör man betona de matematiska tecknens betydelse; siffror, former och matematiska utsagor tecknas på ett sätt som avviker från andra teckenspråkiga uttryckssätt. Om elevens kunskaper i svenska ännu inte räcker till för att läsa och förstå övningsuppgifter skrivna med ord måste de översättas till teckenspråk.³⁴

I musikundervisningen kan man genom att visualisera de musikaliska begreppen ge teckenspråkiga elever en idé om vad till exempel dynamik innebär. I undervisningen kan man öva rytmik och takthållning. Sång på teckenspråk lägger stor vikt vid inlevelsen. Oavsett hörselnivå bör elever också få spela eller pröva på instrument.

I gymnastikundervisningen ska man se till att instruktioner riktade till alla ges i början av lektionen, innan gymnastikövningarna börjar. Instruktioner under lektionen ska ges i pauser mellan rörelser, bollspel eller andra aktiviteter. Domartecken och andra signaler som ingår i spelet behöver vara synliga såväl som ljudliga, till exempel i form av flaggsignaler.³⁵

34 Rainö, Päivi. & Seilola, Irja. (2008). Matemaattisen diskurssin kielioppia suomalaisessa viittomakielessä. I: Jaana Keski-Levijoki (red.), Opettajankoulutus yhteisön luovana voimana – näkökulmia suomalaisesta viittomakielisestä ja viittomakielisten koulutuksesta. Viittomakielisen luokanopettaja-koulutuksen 10-vuotisjuhlakirja 17.10.2008. TUOPE/Tutkiva opettaja, Journal of Teacher Researcher 6/2008, 59–65.

35 Kärkkäinen, Päivi. 2016. Toimivia järjestelyjä oppiaineittain. I: Takala Marjatta ja Sume Helena (red.). Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Finn Lectura, s. 182–183

Stöd för lärande och skolgång

Rätten till stöd för lärande och skolgång gäller för teckenspråkiga som för andra elever. Stödbehovet måste alltid bedömas individuellt, och de individuella skillnaderna kan vara stora. Vilken stödnivå och vilka stödformer som behövs är inte alltid uppenbart vid skolstart. De behöver inte heller förbli desamma under hela skolgången. Enligt läro-

plansgrunderna ska skolgång och lärande följas upp kontinuerligt så att stödbehov upptäcks på ett tidigt stadium.

I enlighet med närskoleprincipen ska eleven i första hand ges stöd i sin egen undervisningsgrupp och skola, om inte elevens bästa kräver att hen flyttas till en annan undervis-

ningsgrupp eller skola.³⁶ För teckenspråkiga elever är det i hög grad personerna i studiemiljön som är avgörande. Vissa teckenspråkiga elever går i en närskola med tolktjänst, vissa i skolor som ordnar grundläggande utbildning för hörselskadade och vissa i statliga specialskolor.

För en elev utan språkliga eller andra inlärningsrelaterade svårigheter kan ett allmänt stöd vara tillräckligt. Men också en sådan elev kan behöva förebyggande stödundervisning, så att nytt lärostoff går igenom på förhand, gärna med tanke på nya termer och begrepp. Också för teckenspråkiga elever med allmänt stöd kan rekommenderas att en plan för lärande upprättas, så att allt behövligt stöd och alla undervisningsarrangemang nogt planeras och skrivs ner.

I det fall en teckenspråkig elev för sitt lärande eller sin skolgång behöver regelbundet stöd eller flera olika former av stöd samtidigt är det intensifierat stöd som gäller. Alla lösningar, såsom beslut om intensifierat stöd, ska göras individuellt efter bedömning av elevens situation.

För de teckenspråkiga elever som behöver mycket och regelbundet stöd och många slags stödåtgärder görs ett beslut om särskilt stöd. I synnerhet elever med språksvårigheter, otillräckligt utvecklade språkfärdigheter eller andra inlärningsvårigheter kan behöva särskilt stöd. Om beslut fattas om särskilt stöd ska eleven ges specialundervisning och stöd på sätt som fastslås i en individuell plan (IP).

Individualisering av lärokursen

Man ska för varje läroämne separat avgöra om eleven kan studera läroämnet enligt den allmänna lärokursen eller om lärokursen måste individualiseras.³⁷ Enligt läroplansgrunderna är inte språk- och kulturbakgrund i sig ett skäl till individualisering. Innan lärokursen individualiseras ska eleven erbjudas stöd, såsom stödundervisning eller specialundervisning på deltid. För en teckenspråkig elev kan man differentiera undervisningen och innehållet och fastställa särskilt prioriterade områden i vissa läroämnena. Ofta behövs olika pedagogiska lösningar eller anpassningar i studiemiljön, till exempel it-teknik, annan kommunikationsteknik eller särskilda hjälpmedel. Om sådana stödåtgärder inte räcker till och eleven inte klarar av att genomföra lärokursen med godkänt resultat kan lärokursen individualiseras. En teckenspråkig elev, med särskilt stöd, kan läsa huvudsakligen enligt allmän lärokurs men vid behov studera vissa läroämnena enligt individualiserad lärokurs.

Förlängd läroplikt och undervisning enligt verksamhetsområde

Förlängd läroplikt gäller för barn med grava funktionshinder. Också svår sjukdom kan vara orsak. Vissa teckenspråkiga elever omfattas av förlängd läroplikt. Beslut om förlängd läroplikt kan fattas när det bedöms som uppenbart att ett barn inte på nio år kan nå den grundläggande utbildningens mål.

³⁶ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.1

³⁷ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.4.4

Förlängd läroplikt ger möjlighet att stärka elevens färdigheter så att hen klarar sina studier inom den grundläggande utbildningen så bra som möjligt. Med en elev som omfattas av förlängd läroplikt och som går i en närskola är det möjligt att upprätta en undervisningsgrupp bestående av högst 20 elever. Förlängd läroplikt innebär också alltid att eleven får särskilt stöd.

Beslut om förlängd läroplikt fattas av undervisningsanordnaren, som är skyldig att utreda elevens grad av funktionshinder eller sjukdom mera ingående. Endast en rekommendation från en sakkunnig är inte tillräckligt. Hörselskadade faller inte automatiskt under villkoren för förlängd läroplikt, utan ett beslut måste fattas på basis av definitionen i läroplansgrunderna, som nämns ovan. I fall med milda eller medelsvåra hörselnedsättningar, där skolgången ofta fungerar bra med hjälp av stödåtgärder och eleven når målen på nio år, behövs inte ett sådant beslut. Vissa teckenspråkiga elever som omfattas av den förlängda läroplikten undervisas enligt verksamhetsområde. Då gäller läroplansgrundernas föreskrifter om undervisning av svårt utvecklingsstörda elever, elever med annat funktionshinder eller med allvarlig sjukdom. Detta görs bara när det kan påvisas att också en individualiserad lärokurs överstiger elevens studieförmåga.³⁸

Närmare anvisningar om förlängd läroplikt kan hittas på Utbildningsstyrelsens webbplats, till exempel på denna adress:

http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/anvisningar_och_rekommendationer_grundläggande_utbildning/103/0/forlangd_laroplikt

³⁸ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.4.6

Särskilda undervisningsarrangemang

Enligt lagen om grundläggande utbildning § 18 kan en elev delvis studera på annat sätt än vad som bestäms och föreskrivs i lagen, om dessa särskilda undervisningsarrangemang motiveras av skäl som exempelvis har samband med elevens hälsotillstånd. Ett sådant arrangemang kan vara befrielse från en arbetsuppgift eller ett delområde inom ett läroämne med funktionsnedsättning eller sjukdom som orsak. För teckenspråkiga elever skulle det kunna gälla någon del av musiken eller språken. För befrielse från alla studier inom en lärokurs måste det finnas synnerligen vägande skäl.

Om en elev befrias från en lärokurs får eleven inte något vitsord i läroämnet. Om eleven befrias från ett delområde av studierna ges vitsordet utan avseende på det området. Särskilda undervisningsarrangemang kräver förvaltningsbeslut, varefter en plan för elevens lärande utarbetas. Planen ska, så exakt som möjligt, beskriva hur studierna i praktiken genomförs. För elever som får särskilt stöd ingår beslutet om särskilda undervisningsarrangemang i beslutet om särskilt stöd och redovisas i den individuella planen (IP).³⁹

39 Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, kap. 7.3.2

Bedömning av lärande

Enligt grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen ska eleverna få hjälp att förstå sin egen läroprocess. Detta kan särskilt betonas i bedömningen av teckenspråkiga elever. Lärande, arbete och uppförande ska bedömas mångsidigt, och bedömningen ska främja lärandet. Man ska tänka på att elever kan lära sig och arbeta på olika sätt och se till att det inte finns hinder för uppvisandet av kunskaper och framsteg. Praxis för bedömning och respons ska planeras och tillämpas utgående från elevens förutsättningar.

I bedömningssituationen ska man se till att eleven förstår uppgiften och får tillräcklig tid att utföra den. När det gäller teckenspråkiga bör till exempel praxis i anslutning till prov planeras skilt för varje elev. Bedömningen ska planeras och genomföras med hänsyn till elevens eventuellt begränsade språkkunskaper i svenska. I så fall behöver eleven få provuppgifterna tecknade för sig. Eleven måste också kunna besvara provfrågor på teckenspråk om kunskaperna i svenska inte räcker till. Vissa redovisnings- eller provsituationer kan också vid behov ordnas med hjälp av tolk eller informations- och kommunikationsteknik. Man ska också se till att eleven har tillgång till andra eventuella hjälpmedel som hen behöver.

Teckenspråkigas språkliga rättigheter

En kärnpunkt i Finlands grundlag är jämlikhet: ingen får särbehandlas på grund av exempelvis sitt språk eller ett handikapp. I grundlagen finns också rätten att bevara och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur, och det gäller också teckenspråksanvändare.⁴⁰

40 Finlands grundlag 731/1999, 6 § 2. mom.; 17 § 3. mom.

Diskrimineringslagen ska förhindra diskriminering också i skolorna.⁴¹ Den anger samma grunder till diskriminering som grundlagen. Diskriminering kan undvikas med hjälp av *positiv särbehandling*. Det innebär att en person har rätt till särskild behandling när behandlingen tjänar till att undvika eller eliminera diskriminering.

41 Diskrimineringslag 1325/2014

För döva och för elever med hörselnedsättning som är teckenspråkiga kan det i vissa fall vara viktigt att ordna med så kallad *rimlig anpassning*.⁴² Termen härrör från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Finland förpliktat sig att följa, och ska inte förväxlas med undervisningsväsendets termer. Användning av teckenspråkstolk eller teckenspråkskunnig handledare utgör exempel på rimlig anpassning.⁴³ I diskrimineringslagens § 8 sägs det att det är diskriminerande att neka någon rimlig anpassning.

Den nya teckenspråkslagen, som trädde i kraft 1 maj 2015, ska säkra teckenspråksanvändarnas språkliga rättigheter enligt grundlagen.⁴⁴ Med *teckenspråk* avses i lagen det finska och finlandssvenska teckenspråket. Med *den som använder teckenspråk* avses en person vars eget språk är ett teckenspråk – och personen måste alltså inte vara hörselskadad.

Lagen har som syfte att främja förverkligandet av teckenspråksanvändarnas språkliga rättigheter, och myndigheter är skyldiga att låta teckenspråksanvändare få använda sitt språk och få information på det språket. Myndigheter som omfattas av skyldigheten är bland annat kommuner, som ansvarar för grundskolan.

I fråga om undervisningsspråk slår lagen om grundläggande utbildning fast att hörselskadade vid behov har rätt till undervisning på teckenspråk.⁴⁵ I en närmare precisering sägs att åtminstone döva elever med teckenspråk som förstaspråk ska få undervisning på teckenspråk. Därmed ges undervisningsanordnare visst utrymme att bedöma behovet av undervisning på teckenspråk i förhållande till graden av hörselskada. Att bedöma språkkunskapen hos lärare som undervisar på teckenspråk är också undervisningsanordnarens uppgift.

I teckenspråkslagen är definitionen bredare: teckenspråksanvändare kan vara döva men också andra kan räkna teckenspråk som sitt eget språk. Detta gäller till exempel de som undervisar i teckenspråk.

42 Diskrimineringslag 1325/2014, 15 § 1. mom.

43 Om konventionen se närmare RP 284/2014 rd.

44 Teckenspråkslag 359/2015 och RP 294/2014 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till teckenspråkslag

45 Lagen om grundläggande utbildning 628/1998, 10 §.

"Vill du ta kontakt med någon
som talar teckenspråk ska du
lägga din hand lätt på hens axel,
och så berätta vad du vill säga."

Mera information

Internet-adresser

- Utbildningsstyrelsen www.oph.fi
- Webbtjänst för lärare
www.edu.fi/startsidan
- Valteri center för lärande och kompetens
www.valteri.fi
- Webbportalen Kuuloavain.fi/sv.
Information och stöd för föräldrar till
hörselskadade barn
- Finlands Dövas Förbund
www.kuurojenliitto.fi/sv
- Dövas museum
<http://www.kuurojenmuseum.fi/?lang=sv>
- Hörselskadade Barns Föräldraförbund
[http://www.klvi.org/muut-kielet/
horselskadade-barns-foraldrarforbund-
rf-hbff](http://www.klvi.org/muut-kielet/horselskadade-barns-foraldrarforbund-rf-hbff)
- Föreningen Finlands Dövblinda
[http://www.kuurosokeat.fi/svenska/
index.php](http://www.kuurosokeat.fi/svenska/index.php)
- Finlands Teckenspråkstolkare (SVT)
[http://www.tulkit.net/viittomakielen-
tulkit](http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit)
- Språkpolitiskt program för
teckenspråken i Finland 2010–2015.
[http://scripta.kotus.fi/www/
verkkojulkaisut/julk17/Sprakpolitiskt_
program_for_teckenspraken.pdf](http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk17/Sprakpolitiskt_program_for_teckenspraken.pdf)
- SUVI. Nätordbok i de finländska
teckenspråken. [http://suvi.viittomat.
net/](http://suvi.viittomat.net/) och <http://suvi.teckensprak.net/>
- Dokumentärfilmen Tarinameri –
kuurojen vanhempien kuurojen
aikuisten lasten kokemuksia.
[http://publisher.qbrick.com/Embed.
aspx?mcid=1D536342176A27C5](http://publisher.qbrick.com/Embed.aspx?mcid=1D536342176A27C5)
- Teckenspråkiga biblioteket
<http://www.viittomakielenkirjasto.fi/sv>

Litteratur

- Huhtanen, M., Puukko M., Rainò, P., Sivunen N. ja Riitta Vivolin-Karén. 2016. Viittomakielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Julkaisut 3:2016. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Jokinen, M. 2000. Viittomakielinen opettajankoulutus. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 7. Helsinki: Opetushallitus.
- Kanto, L. 2016. *Teckenspråksinlärares parallell- och flerspråkighet*. LP 2016 Modersmål och litteratur. [http://www.edu.fi/planera/grundläggande_
utbildning/modersmal_och_litteratur/lp2016_ovriga_modersmal/teckensprak_
och_litteratur/parallell_och_flersprakighet](http://www.edu.fi/planera/grundläggande_utbildning/modersmal_och_litteratur/lp2016_ovriga_modersmal/teckensprak_och_litteratur/parallell_och_flersprakighet)
- Kanto, L. 2016. *Viittomakielisen oppijan rinnakkais- ja monikielisyys*. OPS 2016 viittomakielen ja kirjallisuuden tukimateriaalit. Opetushallitus.
[http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/viittomakielen/viittomakielisen_
oppijan_monikielisyys](http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/viittomakielen/viittomakielisen_oppijan_monikielisyys).
- Killi, J. & Pollari, K. (red.) 2012. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Hei, kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä.
- Määttä, P., Lehto, E., Hasan, M., & Parkas, R. (red.) 2005. PS - kustannus. Lapsi kuulolla. Opas kuulovammaisen lapsen opettajille ja kasvattajille.
- Rainò, P. 2015. *Finlands teckenspråkiga står inför ett nytt hot*.
http://www.edu.fi/download/177083_Raino.pdf
- Rainò, P. 2015. *Suomen viittomakieliset uuden uhan edessä* teoksessa A.-K. Mustaparta (toim.) Kieli koulun ytimessä – näkökulmia kielikasvatukseen. Oppaat ja käsikirjat 2015:15. Opetushallitus. [http://live.grano.fi/tuotanto/o/
opetushallitus/suomen-viittomakieliset-uuden-uhan-edessa/](http://live.grano.fi/tuotanto/o/opetushallitus/suomen-viittomakieliset-uuden-uhan-edessa/).
- Salonsaari Maria-Elisa, Haaksilahti Tiina, Laatikainen Sari, Rainò Päivi, Aunola Ulla (red.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Opetushallitus.
- Selin-Grönlund, Pirkko, Rainò, Päivi & Martikainen Liisa. Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta. Raportit ja selvitykset 2014:11, Opetushallitus.
- Snellman, S. & Lindberg, T. 2007. Hjälp – en elev med hörselskada i min klass! Studio Lindberg.
- Takala, Marjatta & Sume, Helena (red.). 2016. Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Finn Lectura.
- Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket. Justitieministeriet: Utredningar och anvisningar 2/2016.

Tryckt
ISBN 978-952-13-6300-9
ISSN 1798-906X

Online
ISBN 978-952-13-6301-6
ISSN 1798-9078

Elever som använder teckenspråk kan vara döva, ha en hörselnedsättning eller vara hörande. En del av dem studerar i teckenspråkiga grupper, och en del i grupper med både talande och teckenspråkiga elever. Publikationen innehåller basinformation och idéer som kan användas som stöd för anordnandet av undervisningen.

För en teckenspråkig elev betyder *tillgänglighet* framför allt möjlighet att dagligen använda teckenspråk i alla situationer. Goda färdigheter i teckenspråket stöder lärandet i alla ämnen. Ett specifikt mål för undervisningen av teckenspråkiga är att stärka deras identitet och kännedom om sin egen kultur och den teckenspråkiga gemenskapen.

Mera information om goda modeller för undervisning av teckenspråkiga elever finns bl.a. på www.edu.fi.